

ANKOS: Türkiye'de Konsorsiyumun Gelişimi

ANKOS: TÜRKİYE'DE KONSORSİYUM GELİŞİMİ

Bülent Karasözen ve Jane Ann Lindley

Kısa Tarihçe :

ANKOS, Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu'nun kısaltmasıdır. Kuzey Amerika ve Avrupa'da konsorsiyum kurma çalışmaları kırk yıldan daha fazla bir süre önce başlamışken¹ Türkiye'de ise bu çalışmalar, üçüncü bin yılın arifesinde bir devlet ve üç özel üniversite kütüphanesinin 1999 yılı için iki veri tabanını ortak satın almak üzere, Ebsco'nun hazırladığı bir sözleşmeyi imzalamalarıyla başladı. Konsorsiyum gelişimi ciddi olarak bir sonraki yıl, Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) ile birlikte yedi devlet üniversitesinin daha 2000 yılı için Ebsco anlaşmasına katılması, dokuz kurumun IDEAL için Academic Press ile anlaşması ve 12 kurumun MathSciNet'e ortak abonelikleriyle başlamış oldu.

1999'un sonuna doğru, ULAKBİM fen ve sosyal bilimler atıf dizinlerini yerel intranet üzerine kurmak üzere Thomson-ISI ile bir anlaşma imzaladı. ISI'nın satış temsilcisi o zaman için kütüphanelere üç yıllık bir anlaşma teklif etti. Sonuç olarak, lisans şartları ve fiyatla ilgili hoşnutsuzluklara rağmen 22 kütüphane bu teklifi kabul etti. Ama ücretin nasıl paylaşılacağına dair ne kendi aramızda bir anlaşma, ne de bu tür anlaşmaları müzakere edecek bir uzmanımız vardı. 2001 Mayıs ayında ISI, Ebsco, American Mathematical Society ve Academic Press ile anlaşmaların imzalanması ANKOS'un ortaya çıkışının başlangıcı olmuştur.

Başarıların Özeti :

ULAKBİM'in kurucu müdürünün daha ayrıntılı olarak açıkladığı² bu mütevazı girişimlerden yola çıkılarak konsorsiyumun geliştirilmesi için Türk üniversite kütüphaneleri arasında olağanüstü düzeyde etkinlikler gerçekleştirildi. Lisansı alınan veri tabanları sayısı ile birlikte üye sayısının hızlı artışı şekil 1'de gösterilmektedir.

Şu ana kadar ortak yatırım sadece elektronik kaynakların alımına yapılmıştır, fakat gelecekte buna bütünleşik kütüphane sistemleri yazılımı ve basılı kitap satın alımları ile birlikte kütüphanelerarası ödünç verme (ILL) ve diğer ortak girişimler de pekala eklenebilir. Son iki yıl içerisinde ANKOS, 20 sağlayıcı firmayla anlaşma imzaladı. Bu anlaşmalarla, ikisi elektronik kitaplar için olmak üzere 28 veri tabanının lisansı alındı. 2004'de 78 kütüphane toplam yatırım miktarı 12.000.000 Doları aşan bir veya daha fazla sözleşmeye katılmıştır. Şekil 2, 2002, 2003, 2004 yıllarında veri tabanı sözleşmelerine katılan üyelerin sayısındaki artışı göstermektedir.

Geçen yılların önemli bir başarısı da Türk Ulusal Site Lisans Anlaşması (Turkish National Site License: TRNSL)³ modelinin ve ilgili lisanslandırma prensiplerinin oluşturulmasıydı. Bu model ANKOS Lisans Anlaşmaları Grubu tarafından hazırlandı ve Ekim 2002'de altı ayda bir toplanan Genel Kurul'da ANKOS üyeleri tarafından kabul edildi. 2003 sözleşme müzakereleri, başka ülke konsorsiyumlarının model lisanslarının temel özelliklerini taşıyan ama aynı zamanda ANKOS'un özel ihtiyaçlarına da cevap veren bu model lisans anlaşmasına dayanılarak yapıldı. Diğer özelliklerinin yanı sıra, TRNSL konsorsiyum büyüdükçe mevcut sözleşmelere yeni üyelerin katılımına olanak tanır, herhangi bir üyenin şartları yerine getirmemesine veya kötüye kullanılmasına karşı konsorsiyumu korur ve yasal organ olarak Türk kanunlarının ve Türk mahkemelerinin kabul edilmesi şartını koyar.

Şekil 1: Üye ve Lisanslı Veri Tabanı Sayılarının Artışı
Şekil 2: Lisanslı Veri Tabanları ve Katılan Üye Sayıları Tablosu

Veri Tabanları	# Üyeler-2002	# Üyeler-2003	# Üyeler-2004
Association of Computing Machinery	9	10	9
American Chemical Society	-	-	14
American Institute of Physics	-	-	15
Blackwell	6	18	26
Bowker (BIP, Ulrichs Web)	-	5	7
Cambridge University Press	-	-	7
Ebrary	-	7	7
Ebsco (Acad Search Elite/Premier, Business Source Premier)	16	34	40
Emerald	-	-	14
Engineering Village 2	13	17	17
Gale (Exp Acad ASAP, General Business File)	8	14	13
IEEE	6	-	21
Institute of Physics	14	22	22
ISI Web of Science	34	40	50
Kluwer Online	20	30	33
MathSciNet	14	15	15
Micromedex	3	4	-
OVID	-	9	15
Oxford University Press	-	18	24

ProQuest (ABI Inform, Agricola Plus Text, Digital Dissertations, Academic Research Lib, Medical & Health Package, Science & Techology Package)	33	47	55
Safari e-Books	-	10	-
Science Direct	36	54	62
Springer Link	27	34	38
Taylor&Francis	-	-	17
Wiley InterScience	-	32	38
Toplam	239	418	565

Uluslararası Üyelikler :

ANKOS ICOLC (International Coalition of Library Consortia) üyesidir ve bir veya daha fazla Yönetim Kurulu üyesi yıllık e-ICOLC (International Coalition of Library Consortia in Europe) toplantılarına katılır. Diğer ICOLC üyeleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen fikirler ANKOS'u güçlü bir konsorsiyum olarak geliştirme çabalarımıza son derece yardımcı olmaktadır.

ANKOS 2002'de e-SPARC (The alliance of European research libraries, library organizations, and research institutions)'a katıldı ve şimdi ülkede SPARC (The Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition)'ın hedeflerini aktif olarak tanıtmaktadır.

ANKOS'un katıldığı ve üyesi olduğu diğer bir ortaklık girişimi de Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya ve Türkiye konsorsiyumlarını içeren SELL (Southern European Libraries' Consortia)'dir.

Uluslararası işbirliğinin giderek artmasıyla birlikte, geçen iki yıl içinde ANKOS üyesi birkaç kütüphane IATUL (International Association of Technological University Libraries) toplantılarına katılmıştır. ANKOS sekreterliğinin yer aldığı Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Kütüphanesi, Haziran 2003'de Ankara'da kendi kampüsü içinde bulunan Uluslararası Konferans Merkezi'nde IATUL yıllık konferansına ev sahipliği yapmıştır. ODTÜ'nün bu toplantının devamında 3. ANKOS Uluslararası Konferansı'na da ev sahipliği yapmasıyla pek çok ANKOS üyesi IATUL Konferansı'na katılma fırsatı bulmuştur. Bu iki önemli etkinliğin hemen arkasından yine ANKOS'un ev sahipliğinde SELL'in üçüncü yıllık toplantısı Kapadokya'da gerçekleştirilmiştir.

Örgütsel Yapı :

Büyük ölçüde Türkiye'nin üniter bir devlet yapısına sahip olmasına bağlı olarak, Türk üniversite kütüphanelerinin milli bir konsorsiyum geliştirme deneyimi, İtalya⁴ ve İsviçre⁵

gibi ülkelerinkinden çok farklı olmuştur. Bu ülkelerde konsorsiyum gelişimi elektronik kaynaklara ortak yatırım yapma yanında bilgi teknolojisi (BT) alt yapısında da işbirliğini kapsamaktadır. Aslında ANKOS'un temelini, müşterek ilgi alanlarındaki kaynaklara ortak yatırım yapma üzere gönüllü olarak bir araya gelmiş bir grup üniversite kütüphanesi oluşturmaktadır. En az bir sözleşmeye katılan herhangi bir kütüphane ANKOS'un üyesidir. Konsorsiyumun genel yönetimi, 12 kurucu kurumun 8'inin yöneticilerinden oluşan Yönetim Kurulunun yetkisine verilmiştir. Grupta Türkiye'nin dört coğrafi bölgesi ile birlikte, hem büyük ve küçük üniversite kütüphaneleri, hem de devlet ve özel üniversiteler temsil edilmektedir. Daha büyük ağırlık üniversite sayısının en fazla olduğu, iki büyük nüfusa sahip merkeze -Ankara ve İstanbul- verilmiştir. Ayrıca ULAKBİM de Yönetim Kurulunda bir sandalyeye sahiptir.

ANKOS başkanı Yönetim Kurulu üyeleri tarafından seçilmektedir. ANKOS başkanının bulunduğu kütüphanedeki bir kütüphaneci ANKOS Koordinatörü olarak Yönetim Kurulu çalışmalarına destek vermektedir. Bir veya daha fazla çalışanı tarafından desteklen her Yönetim Kurulu üyesi ANKOS sağlayıcısı birçok firmayla ilişkileri yürütmekle görevlidir. Destek grubunu oluşturanlar ANKOS veri tabanı sorumluları olarak atanmaktadırlar ve ANKOS üyeleri ile sağlayıcı firma arasında ürün ve veri tabanı denemeleriyle ilgili iletişimi yürütmekle görevlidirler. Sorumlular, diğer görevlerinin yanı sıra, teknik sorunları saptayıp, giderirler; kullanıcılara eğitim ve doküman konusunda yardımcı olurlar ve sorumlu oldukları veri tabanlarıyla ilgili her konuda ANKOS Koordinatörü'nü bilgilendirirler. ANKOS'un temel yapısı şekil 3'de gösterilmektedir. Bu çizimde önemli alanlarda çalışmalar yürütmek üzere Yönetim Kurulu tarafından kurulmuş çalışma grupları yer almamaktadır. Daha önce bahsedilen Lisans Anlaşmaları Grubu'na ek olarak, iki grup daha çalışmalarını sürdürmektedir. Bunlardan biri kullanım istatistikleri ile ilgili konularla uğraşmakta; diğeri ise ANKOS kullanıcıları eğitim programlarını geliştirip, yönetmektedir.

Görev ve Etkinlikler :

ANKOS farklı üyeler için farklı anlamlar ifade etmektedir; fakat temel görevi üniversite ve araştırma kütüphanelerinin en uygun maliyetle (cost effective) elektronik ürünlere yapılan yatırımı paylaşmalarını sağlamak ve Türk akademisyen ve öğrencilerinin global bilgi ağına en üst düzeyde erişimlerini sağlayacak ortak çalışmalar üstlenmektir. Görevini yerine getirmesi için takip etmesi gereken altı temel etkinliği vardır. Bunlardan dördü diğer kütüphane konsorsiyumları arasında da oldukça standart olanlardır: sağlayıcı firmalarla ilişkileri yürütme, deneme erişimleri sağlama, ve teklifleri değerlendirme; pazarlıkları müzakere etme ve veri tabanlarının lisanslarının alınması; sözleşmelerin yönetilmesi; ve kullanım istatistiklerinin analiz edilmesi. Diğer iki etkinliği çok genel olmasa da Türkiye için hayati önem taşıyan etkinliklerdir: ANKOS'un akademik çevrelere ve hükümet yetkililerine tanıtılması; ve kütüphaneci ve kullanıcıların eğitilmesi.

Çoğu Türk kütüphanecisi İngilizce bilmediğinden sağlayıcı firmaların tanıtım materyalini okuyamamakta veya çeşitli elektronik kaynakların nasıl kullanılacağını anlayamamaktadır. Bu nedenle de, kütüphanelerinin ANKOS sözleşmelerine katılmasının önemini rektör ve yardımcılarına anlatmakta zorlanmaktadırlar. Üyelerin kendi kurumlarında ANKOS'u tanıtımalarına yardımcı olmak amacıyla materyaller Türkçeye çevrilmekte, üniversite yönetimlerine ziyaretlerde bulunulmakta, anahtar konumundaki öğretim üyelerine ANKOS'un ne yaptığı ve üniversitelerinin bundan nasıl yararlanabileceği anlatılmaktadır. Aynı zamanda ANKOS'un önemini açıklamak üzere kilit konumdaki hükümet görevlileri ziyaret edilerek, bilgilendirilmektedirler.

Kullanım istatistiklerinin analizi henüz tam olarak sistematik bir yapı kazanmamıştır. Ancak bu konu Kullanım İstatistikleri Çalışma Grubu tarafından bu yıl içerisinde ciddi şekilde ele alınacak alanlardan biridir. Şu anda bir diğer önemli hedef de kullanıcı eğitimi araçları

geliştirmek ve kullanıcılarına daha iyi yardımcı olabilmeleri amacıyla kütüphanecilere veri tabanı taramada eğitim becerileri kazandırmaktır. Ayrıca ANKOS içindeki firmalar da kullanıcılar için özel eğitim programları yürütmektedirler. Bu etkinlikler Kullanıcı Eğitimi Çalışma Grubu'nun girişimleridir.

İletişim:

Üyelerle iletişim çeşitli yollardan sürekli olarak yürütülmektedir. ANKOS tartışma listesi genelde üyelerle veri tabanı sorumluları, Yönetim Kurulu ve ANKOS Merkezi arasında iletişim sağlama açısından hayati önem taşımaktadır. Eğitim seminerleri ve ürün tanıtımları ilkbahar ve sonbaharda ülkenin çeşitli yerlerinde, sıklıkla iki ulusal kütüphaneciler derneğinden (Türk Kütüphaneciler Derneği ve Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği) birinin işbirliğiyle düzenlenmektedir. Yönetim Kurulu üç ayda bir toplanmaya gayret etmektedir. Bu toplantılardan ikisi sonbaharda yapılan altı aylık genel kurul toplantısı ve ilkbaharda yapılan bütün üyelerin katıldığı, ANKOS üyesi olmayan kütüphanelere de açık olan yıllık uluslararası konferans olarak gerçekleştirilmektedir. Yönetim Kurulu toplantı tutanakları bütün üyelere dağıtılmakta ve altı aylık ve yıllık toplantılarda yapılan sunuşlar ANKOS Web sayfasında yayınlanmaktadır.

Kaynak Temini ve Ücretlendirme Formülleri :

Karşılaştığımız belki en büyük güçlük, merkezi bir kaynağımızın olmayışıdır. Eğer ANKOS şu anda mevcut olmayan, yasal dayanaklı bir yönetmelikle kurulmuş olsaydı bile, merkezi kaynak garanti edilemezdi. Biz bu nedenle ANKOS'un bütün üyeler için tek bir fatura ödemesi yerine, sağlayıcı firmaların her bir kurumu ayrı ayrı faturalandırarak ücretin üyelerimiz arasında gönüllü olarak bölüşülmesine dayanmaktayız.

Kaynak sağlanmayla ilgili bir diğer problem de, bütçe kaynakları açısından üyeler arasında büyük eşitsizliklerin olmasıdır. Varlıklı kurucularının eğitim vakıflarıyla işleyen özel üniversite kütüphanelerinin en zengin kütüphaneler olduklarına yaygın olarak inanılmaktadır. Ancak bu üniversiteler kurucularının bağışlarıyla ayakta durmaktadırlar ve bazıları ANKOS'un en düşük bütçeli üyeleri arasındadır. Gerçekte sadece bir tanesi en yüksek bütçeli üyeler arasında bulunmaktadır. Diğer ikisi, bütçe açısından ilk oniki arasında ancak FTE ve kullanım istatistikleri açısından en küçükler arasında yer almaktadır. Dört tanesi de en düşük bütçeli kütüphaneler arasında yer almaktadır. En yüksek ve en düşük bütçeli devlet üniversitesi kütüphaneleri arasındaki farklar da önemlidir. Bunlardan sadece dört tanesinin yıllık bütçesi 1,500,000 Dolar veya daha fazla iken, 21 tanesinin bütçesi 150,000 Doların altındadır.

Sözleşmeye katılan her üye öz ve izin veri tabanlarıyla toplayıcı firmalara ait tam metin veri tabanları için aynı ücreti ödemektedir. Diğer bir deyişle, sağlayıcı firmalar maliyetin eşit olarak paylaşılmasını kabul ettirmektedirler. Birçok küçük kütüphane, elektronik kaynak kullanımlarının düşük olduğu gerekçesiyle bunu adil bulmamaktadır. Yayınevlerine ait tam metin veri tabanlarında ise, sözleşmeler, her üyenin önceki 1-2 yıl içinde abone olduğu basılı dergi aboneliklerine dayanmakta, buna abonelik bedellerinin belirli bir oranı elektronik erişim lisans ücreti olarak eklenmektedir. Bu formül sorunlara neden olmaktadır. Çünkü büyük kütüphaneler bütün konsorsiyumun yükünü omuzlarında taşıdıklarını düşünmektedirler. Tabii ki bu kütüphanelerin daha fazla öğretim üyesi ve öğrenci kullanıcısı vardır ve bu gerçek bütçeleri diğer küçük kütüphanelerle karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Bununla

birlikte zaten içeriğe küçük kütüphanelerden çok daha fazla pay ödeyen bu kütüphaneler, kendi aralarında çok sayıda duplikasyon dergi bulundurmakla veri tabanının tamamına erişim için aşırı pay ödemektedirler.

Bir diğer problem de FTE sayısına dayanan fiyatlandırmada ortaya çıkmaktadır. FTE dağılımı,

şekil 4'te gösterildiği gibi, devlet üniversitelerinde birbirinden çok farklı iken, yeni kurulmuş olmaları ve eğitim harçlarının yüksek olması nedeniyle özel üniversitelere kayıt oranı daha düşüktür. FTE'ye dayalı fiyatlandırmada yabancı veri tabanlarının lisanslarıyla ilgili olan daha da önemli bir konu ise sadece 28 Türk üniversitesinin İngilizce müfredat sunmasıdır. Şekil 5'de görüldüğü üzere, çoğu özel üniversitede eğitim dili İngilizce iken, sadece birkaç devlet üniversitesi dersleri İngilizce öğretmektedir. Gerçekte devlet üniversitelerinde verilen İngilizce eğitim bütün derslerin %30'unu aşmamakta ve bu derslerin çoğu da kayıtlı öğrenci sayısının daha az olduğu lisansüstü düzeyde verilmektedir. Bu veriyle ilgili önemli bir gerçek de, Türk öğrencilerin sadece %17'sinin İngilizce materyalleri kullanabilmesidir.

Şekil 4: FTE Sayıları -Devlet ve Özel Üniversiteler Karşılaştırması

FTE sayıları	Devlet Üniversiteleri	Özel Üniversiteler
2,500'den az	3	14
2,500-10,000	14	4
11,000-20,000	14	1
21,000-30,000	11	-
31,000-50,000	7	-
50,000 üzeri	4	-

Şekil 5: Türk Üniversitelerinde İngilizce Müfredat

İngilizce Müfredat	Devlet Üniversiteleri	Özel Üniversiteler
Derslerin İngilizce okutulduğu kurum sayısı*	15*	13
İngilizce okutulan dersleri alan öğrenci sayısı	59.428 (%6)	43,373 (%95)

*Çoğunda sadece kısmi İngilizce müfredat vardır (örneğin derslerin sadece %30'u İngilizce okutulmaktadır)

Açıkçası bütün üyelerin yatırım giderlerini "adil" olarak paylaştıklarını hissettikleri bir uzlaşma eninde sonunda sağlanmak zorundadır. Yayınevleri bu konuyla ilgilenmemektedirler. Onlar sadece sonuca bakmakta ve pazarlıktan kârlı çıkma yolunu garantilemeye çalışmaktadırlar. Bu durumda firmayla iyi bir anlaşma sağlandığı ve fiyatın üyeler arasında mümkün olduğunca adil olarak paylaşıldığı konusunda üyeleri ikna etmek zorunda olan konsorsiyum yönetimidir. 2001'de Türkiye'de ciddi bir ekonomik kriz yaşanmış ve sonuçta Türk Lirası önemli ölçüde değer kaybetmiştir. Devlet üniversiteleri bütçelerinin %50'sini deyim yerindeyse bir gecede kaybetmişlerdir. Bu durum ANKOS'un birkaç yıllık sözleşmeye giren üyelerinin ikinci yılda ücretlerini ödeyememesi gibi bir krizle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Diğer taraftan bütçeleri ABD Doları üzerinden tahsis edildiğinden, özel üniversiteler bu krizden zarar görmemişlerdir. Bir tanesi hariç en küçük üyeler arasında yer alan özel üniversite kütüphaneleri, paylarına düşen fiyatın bir parça daha fazlasını ödemeyi kabul etmiş ve bu sayede işe yeni başlayan konsorsiyumumuz

ayakta kalabilmiştir. Üyelerinin onayıyla oluşan bu yaklaşıma dayanarak ve Katalonya Akademik Kütüphaneler Konsorsiyumu (CBUC)'nun uygulamasını da örnek alarak, ANKOS şimdi üyeleri arasında ödenecek fiyatı kendisi tayin etmekte ve ücretlerin dengeli olarak paylaşımını yapmaktadır(6).

Lisans Kararları :

Neyin lisansını alacağımıza nasıl karar veriyoruz? Genelde herhangi bir veri tabanının ANKOS tarafından lisansının alınması için bizim lisans prensiplerimizde belirtilen kriterlere uyması gerekir. Uygulamada, herhangi bir üyemizin istediği veya birkaç üyemizin ilgi gösterdiği ya da sağlayıcı firmalar tarafından teklif edilen veri tabanları ve ürünler dikkate alınır. Kararlar üyelerin denemeler hakkındaki geribildirimlerden sonra alınır ve ilgili kullanım bilgileri sağlayıcı firmaların teklifleriyle birlikte değerlendirilir. Gelen tekliflerde kullanıcıya getirilen sınırlamalar ve eş zamanlı kullanıcı sayısında konulan herhangi bir kısıtlama özellikle dikkat edilen konulardır.

Konsorsiyum çalışmalarında uzman olmayışımız ve deneyimimizin olmaması nedeniyle önceki yıllardaki sözleşme müzakerelerindeki çalışmalarımız oldukça pürüzlüydü. Grup olarak satın alma dışında başka yolla satın alma gücümüzün olmadığı ancak sahip olmak istediğimiz veri tabanları sözleşmelerine girmeye genelde çok hevesliydik. Model bir site lisansı, açıkça ifade edilmiş lisans prensipleri, veya müzakerelerimize temel olacak kendimize ait fiyatlandırma formülü gibi araçlarımız yoktu. Bu nedenle müzakerede bulunduğumuz sağlayıcı firmaların karşısında "ister al, ister alma" durumunda kalıyorduk.

Ancak deneyimlerimizden ders aldık ve ICOLC'daki arkadaşlarımızın bizimle paylaştığı bilgilerle güç ve güven kazandık. Sağlayıcı firmaların TRNSL'nin şartlarını ve bizim lisans prensiplerimizi genellikle kabul etmeleri bizi memnun etti. Bize ürünlerini satmaya çalışan sağlayıcı firmalar için kâr marjlarını etkileyen bizlerin ne kadar önemli olduğunu çok iyi anladık. Bu şekilde kendi şartlarımızı biraz daha sıkı bir şekilde öne sürerek ve bir sözleşmenin maliyetini kendi aramızda nasıl paylaşacağımızı tayin etme konusunda ısrarlı olarak, şimdi üyelerimizin daha fazla menfaatine olan anlaşmalar sağlamaktayız.

Ölçülebilir Sonuçlar :

ANKOS'un üye kütüphaneler ve onların kullanıcıları üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek için öncelikle Türk üniversite kütüphanelerinde bulunan basılı koleksiyonların durumuna bakmakta yarar var. Kuzey Amerika ve Kuzey Avrupa konsorsiyumlarıyla karşılaştırıldığında, üniversite kütüphanelerimizin ortalama basılı koleksiyon miktarı oldukça küçüktür. Örneğin Türk üniversite kütüphanelerinde bulunan dört büyük yayınevine ait (Elsevier, Kluwer, Springer ve Wiley) basılı aboneliklerin toplam sayısı, bu yayınevleri tarafından yayınlanan toplam dergi sayılarının ortalama %5'i kadardır. Oysa OhioLink'I oluşturan kütüphanelerin basılı aboneliklerinin toplamı bu yayınevleri tarafından yayınlanan dergi sayısının %25'dir 7. Son zamanlarda kurulmuş Türk üniversitelerindeki çoğu kütüphanenin hiç basılı abonelikleri yoktur ve önemli sayıdaki eski kütüphanelerin de bütçe yetersizliğinden dolayı az sayıda basılı abonelikleri mevcuttur. Sınırlı sayıdaki basılı koleksiyon göz önüne alındığında hem kütüphaneler ve hem de kullanıcıları fazladan binlerce dergiye elektronik olarak erişim sağladığı için ANKOS'u takdir etmektedirler. Şekil 6'da gösterildiği üzere, ANKOS sözleşmelerine katılan kütüphane sayısındaki artış önemlidir. Bununla birlikte tam metin elektronik dergilerin kullanımındaki artış (indirilen makale sayısı bunun kanıtıdır) da çok büyüktür.

Şekil 6: Tam Metin Elektronik Dergi Kullanımındaki Artışın Lisansı Alınan Veri Tabanı Sayılarıyla Karşılaştırılması

2002'de üyelerin abone oldukları veritabanı sayısı: 239	2003'de üyelerin abone oldukları veritabanı sayısı: 418	Artış Oranı: +%75
2002'de İndirilen Tam Metin Sayısı: 2.300.000	2003'de İndirilen Tam Metin Sayısı: 6.020.238	Kullanım Artışı: +%270

Şekil 7'de görüldüğü üzere, elbette bütün ANKOS üyeleri bütün veri tabanlarına erişememektedir. Bunun nedenlerinden biri bütün veri tabanlarına abone olmaya güçlerinin yetmemesidir. Daha fazlasına güçleri yetse bile, bütün kurumların her veri tabanına ihtiyacı yoktur. Bilimsel makalelerin yayımlanmasıyla sonuçlanan araştırma etkinliklerinin Türk üniversiteleri arasındaki eşitsizliği şekil 8'de belgelenmektedir. Neyse ki bu sayılar değişmekte, ülkedeki üniversitelerin büyüklükleri ve üniversitelerin teknik olanakları artmaktadır. Üye sayısı arttıkça ANKOS daha geniş yelpazede elektronik kaynakların lisansını almaktadır.

Şekil 7: 2003 ve 2004 yılında ANKOS Sözleşmelerine Katılan Üyelerin Dağılımı

Veri Tabanı Sözleşme Sayısı	Üye Sayısı – 2003	Üye Sayısı - 2004
< 5	41	37
5-10	22	19
11-15	13	12
> 15	2	10

2003 yılında veri tabanı sözleşmelerine katılan ortalama üye sayısı: 5,4

2004 yılında veri tabanı sözleşmelerine katılan ortalama üye sayısı: 7,2

Şekil 8: 2002'de Türk Üniversite ve Araştırma Kurumlarının Yayın Sayıları

Kurum Sayısı	Yayımlanan Makale Sayısı
21	< 20
15	20-50
12	51-100
16	101-200
9	210-500
3	> 500

Konsorsiyumun başarısının bir diğer göstergesi de, Şekil 9'da Institute of Physics dergilerinde görülebileceği gibi, daha önce abone olunmayan dergilere çapraz erişim oranının çok yüksek olmasıdır. Ortalama çapraz erişim oranı %82'dir. Bilkent ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi gibi çok sayıda basılı dergi koleksiyonuna sahip olan kütüphanelerin bile çapraz erişim oranı yaklaşık %50'dir.

Şekil 9: Dergi Sayısına göre 2003 IOP Kullanım İstatistikleri (Çapraz Erişim)

Üyeler	Toplam Basılı Abonelik	Abone Olunmayan Dergi-lere E-Erişim Toplamı	Çapraz Erişim Yüzdeleri
Ankara Üniversitesi	2	1,679	%99
Atatürk Üniversitesi	1	2,045	%99
Bilkent Üniversitesi	12	874	%47
Boğaziçi Üniversitesi	6	559	%59
Çukurova Üniversitesi	3	1,512	%96
Dokuz Eylül Üniversitesi	3	728	%60
Ege Üniversitesi	1	1,057	%60
Fırat Üniversitesi		1,563	%100
Gazi Üniversitesi	3	2,506	%89
Gaziantep Üniversitesi	2	1,551	%91
Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü		4,009	%100
Hacettepe Üniversitesi	2	943	%76
İnönü Üniversitesi		1,323	%100
İstanbul Teknik Üniversitesi	4	1,200	%72
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü		941	%100
Kardemir Teknik Üniversitesi		1,015	%100
Kocaeli Üniversitesi	2	699	%89
Koç Üniversitesi		489	%100

Orta Doğu Teknik Üniversitesi	7	3,739	%59
Muğla Üniversitesi		478	%100
Sabancı Üniversitesi	3	277	%91
TAEK	1	1,915	%99
	52	31,102	Ortalama: %82

İndirilen toplam tam metin sayısı: 37.888

Şu anda Türkiye'de 54 tanesi devlet, 22 tanesi özel üniversite olmak üzere 76 üniversite bulunmaktadır. Bunlardan 47 tanesinin 1992'den sonra, az bir kaynakla ve yetersiz teknik alt yapıyla kurulmuş olmaları dikkat çekicidir. Özel üniversiteler İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde yoğunlaşırken; yeni açılan devlet üniversiteleri ise daha çok Anadolu'nun küçük şehirlerinde kurulmuşlardır.

2001-2002 akademik yılında uzaktan eğitim programına kayıtlı öğrenciler de dahil olmak üzere toplam öğrenci sayısı yaklaşık 1,5 milyondur. Şu anda dört yıllık programlara 762.000 öğrenci, iki yıllık programlara 263.000 öğrenci kayıtlıdır. Yüksek lisans ve doktora programlarına kayıtlı öğrenci sayısı yaklaşık 105.000'dir. Özel üniversitelere kaydolan öğrenci sayısı toplam öğrencilerin sadece %4,6'sıdır. Akademik personel sayısı 25.000'dir ve bu sayıya ek olarak 44.000 öğretim ve araştırma görevlisi vardır.

Lisans ve yüksek lisans öğrencileri ile öğretim üyelerinin disiplinlere göre dağılımı şekil 10'da verilmiştir. Bilim, Teknoloji ve Tıp (BTT) alanlarındaki yüksek lisans ve öğretim üyesi sayılarının fazla olması, bu alanlardaki veri tabanlarının potansiyel kullanımına işaret eder. Bu nedenle, ANKOS BTT alanlarında yayın yapan temel yayınevlerinden yıldan yıla daha fazla elektronik dergi almıştır. Tam metin makale indirme sayısındaki %65'lik artışla kanıtlanan kullanıcının cevabı ise üyelerimizi memnun etmektedir.

Şekil 10: Disiplinlere Göre Türk Üniversite Öğrenci ve Öğretim Elemanlarının Dağılımı

Disiplinler	%-Lisans	% - Yüksek Lisans	% - Öğretim Elemanı
Dil/Edebiyat	4,56	2,70	2,71
Matematik/Bilim	10,77	8,16	10,20
Sağlık Bilimleri	8,67	6,03	31,69
Sosyal Bilimler*	56,51	47,19	24,82
Mühendislik	16,37	21,76	15,54
Tarım/Ormanlık	3,01	4,48	6,14
Sanat	0,11	1,69	2,05

* Sosyoloji, Felsefe, Psikoloji, Hukuk, Yönetim, Ekonomi ve Yönetim Bilimlerini içerir.

Bilimsel yayın sayısını arttırmak için geçen on yıl içinde Türk Hükümeti yüksek eğitime büyük yatırım yaptı. ISI Science Citation Index'e göre, Türk araştırmacıları 2002 yılında 8.372 yayın yaparak Türkiye'yi diğer ülkeler arasında 22'nciliğe yerleştirdiler. 1982 yılıyla karşılaştırıldığında Türkiye o zaman 40'ıncı sıradaydı. Sadece 2001'den 2002'ye artış oranı %31'dir, bu da ikinci en yüksek büyüme oranıdır. Daha da ilginç olanı, büyük şehirler dışındaki üniversiteler tarafından üretilen yayın sayısındaki müthiş artıştır. Bu üniversiteler tarafından yapılan yayın sayısı 2002'de yaklaşık 3.840 idi. Bu sayı 2001 yılıyla karşılaştırıldığında yayın artış oranı %62'dir. Üniversitelerin bilgisayar alt yapısı (PC ve PC laboratuvarı sayısı, iş saatleri dışında da açık olmaları durumu, İnternet bant genişliği kapasitesi vb gibi) her kurumda veri tabanı kullanımını etkilemektedir. Büyük şehirler dışında kurulan yeni devlet üniversitelerinin sınırlı alt yapılarına rağmen elektronik dergi kullanımlarının hızla artması, bu üniversitelerdeki bilimsel yayın etkinliklerini de önemli ölçüde artırmıştır. Şekil 11'de son yıllarda Türkiye'deki bilimsel yayın artışı görülmektedir.

Şekil 11: Türkiye'deki Bilimsel Yayınların Artışı

Güncel Sorunlar :

Şu anda uğraştığımız konular, sahip olmamız gereken yönetim şeklimize karar vermemizle ilgilidir. Şimdiye kadar, sözleşmelere girme ve satın almalar için kütüphanelere kaynak ayırma yetkisi olan ana kuruluşlarımızın hükümet tarafından kurulmuş yasal varlıklar olduğu gerçeğine dayanarak çalışmalarımızı yürüttük. Fakat bize bütün üyeler adına müzakere edebilmek ve lisanslı her bir veri tabanı için tek bir fatura alma imkânı verecek herhangi bir miktarda merkezi kaynak bulmak için, ANKOS'un yasal yünden kendi başına bir varlık olarak tanınması gerektiği düşünülmektedir. Bu açıdan, HEAL-LINK8 modeli Türk konsorsiyumu için faydalı bir model olarak gözükmemektedir. Ancak konsorsiyum için gereken merkezi fonların devlet kütüphanelerinin mevcut bütçelerinden kesilme olasılığı, ilgili kütüphane yöneticilerine ve bu üniversitelerin rektörlerine cazip gelmemektedir. Diğer kaygılar daimi arşivleme ve satın aldığımız elektronik kaynakların kalıcı arşivlenmesini yüklenecek milli bir derleme arşivi kurup yaşatma ya da ileride bilinmeyen bir ücret karşılığı erişebilmek üzere arşivleme işini yürütecek üretici firma veya üçüncü parti satıcılara güvenmekle ilgilidir. Son olarak, şimdiye kadar çoğu üretici firmanın sağladığı kullanım istatistiklerinden memnun değiliz. Bu nedenle bütün sağlayıcı firmalardan ICOLC ilkelerine uygun standart kullanım istatistiklerini ısrarla istiyoruz.

Gelecek Hedefler ve Beklentiler :

ANKOS'un geleceğiyle ilgili ilk hedefimiz bütün üniversite kütüphanelerini konsorsiyumumuza katarak konsorsiyumdan yararlanmalarını sağlamaktır. ANKOS'un zamanla tamamıyla milli bir konsorsiyum haline gelebilmesi için, öncelikle belli başlı araştırma kütüphanelerine erişmeyi hedefliyoruz. Bu bağlamda, özellikle iki "milli" kütüphanenin bize katılmasını sağlamakla ilgileniyoruz, bunlar Milli Kütüphane ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'dir. Geçen yıl 20 üyesi olan bir okul kütüphanesi (K-12) grubu bizimle temasa geçerek birkaç veri tabanını konsorsiyum olarak satın alma konusunda yardımcı olmamızı istediler. Şimdilik bazı ANKOS Yönetim Kurulu üyeleri onlara kendi girişimlerini başlatmalarını önermektedirler. Fakat biz ANKOS'un bir okul kütüphaneleri bileşeninin olmasının mümkün olabileceğini düşünüyoruz. Aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) PULMAN-XT Projesi'ne katılımıyla birlikte, ANKOS içinde bir halk kütüphaneleri bileşeni oluşturmayı da tasarlıyoruz. Daha önce de bahsedildiği gibi, gelecekteki bir diğer hedefimiz de bütün ANKOS Üyelerinin mevcutlarını gösterecek bir toplu kataloğu

destekleyecek, bütün Üye kütüphanelerdeki kullanıcılara kütüphanelerarası ödünç vermeyi sağlayacak ve konsorsiyum çapında elektronik kaynak yönetimini etkili bir şekilde yapabilecek ortak bir bütünleşik kütüphane otomasyon sistemine sahip olacaktır.

ANKOS'un gelişiminde edindiğimiz deneyimlerin diğer konsorsiyumlarıkiyle pek çok açıdan benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Öte yandan, ANKOS bir bakıma tekdir. ANKOS'un yönetimini belirleyen bir yasal dayanak ve merkezi kaynak olmasa da, konsorsiyumumuz dinamik olarak işlevini yürütmektedir ve çok canlıdır. Sadece üç yıl içerisinde dikkat çekici gelişmeler kaydettik ve gerçekte, daha zengin birçok diğer konsorsiyumdan daha fazla veri tabanının lisansını aldık. Kendi aramızda halletmemiz ve başarmamız gereken çok şey var ama ANKOS geçerli bir işbirliği girişimi olduğunu ispatladı ve ülkeyi bir süredir huzursuz eden ekonomik krizlere rağmen tamamen sürdürülebilir gözükmemtedir. ANKOS gelişimini halen sürdürmektedir ve daha iyiye gitmesi için kendini çalışmaya adanmış bizler inanıyoruz ki, ANKOS daha da güçlenecektir. ANKOS'un gerçekten çok parlak bir geleceği vardır!

[1] Nfila, R.B. and Darko-Ampem, K. (2002) "Developments in academic library consortia from the 1960s through to 2000: a review of the literature", *Library Management*, Vol. 23, No. 4/5, pp. 203-212.

[2] Tonta, Y. (2001) "Collection development of electronic information resources in Turkish university libraries", *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, Vol. 25, pp. 291-298.

[3] Lindley, J.A. (2003) "The Turkish National Site License (TRNSL)", *Serials*, Vol. 16, No. 2, pp. 187-190.

[4] Giordano, T. (2000). "Digital resource sharing and library consortia in Italy", *Information Technology and Libraries*, Vol. 19, No. 2, pp. 84-89.

[5] Neubauer, W. and Piguët, A. (2001?) "The long road to becoming a 'Consortium of Swiss University Libraries' ", *Liber Quarterly*, Vol. 11, pp. 87-92.

[6] Anglada, L.M. and Comellas, N. (2002) "What's fair? Pricing models in the electronic era", *Library Management*, Vol. 23, No. 4/5, pp. 227-233.

[7] Sanville, T. (2001) "A Method out of Madness: OhioLINK's Collaborative Response to the Serial Crises", *Serials*, Vol. 14, No. 2, pp. 163-177.

[8] Xenidou-Dervos, C. (2003) "Moving from print to electronic: a survival guide for Greek academic libraries", *Serials*, Vol. 16, No. 1, pp. 145-